

Іван ЯРЕМЕНКОаспірант кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політикиУкраїнський державний університет імені Михайла Драгоманова
<https://orcid.org/0009-0004-1358-6634>

КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СУЧАСНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ДИСКУСІЇ

У статті здійснено соціально-філософський аналіз культурного виміру сталого розвитку в контексті сучасних наукових дискусій щодо Цілей сталого розвитку ООН. Обґрунтовується положення, що реалізація ідеї сталості не може бути зведена до економічних, правових чи технологічних механізмів, оскільки вона передбачає довгострокову перспективу та принцип наступності відповідальності поколінь, що формуються через культурні коди та практики. На основі критичного огляду наукових підходів розглянуто три базові репрезентації взаємозв'язку культури та сталого розвитку: «культура в сталому розвитку», «культура для сталого розвитку» та «культура як сталий розвиток». Запропоновано виокремлення додаткової аналітичної репрезентації – «культура через сталий розвиток», що акцентує увагу на процесуальному та трансформаційному характері культури як середовища реалізації сталості у повсякденних соціокультурних практиках. Показано, що культура виступає ключовим чинником інтеграції соціальних, економічних та екологічних вимірів розвитку, забезпечуючи нормативну легітимність і смислову конкретизацію Цілей сталого розвитку в конкретних соціокультурних контекстах.

Ключові слова: культура, культурний вимір сталого розвитку, соціальна філософія, цілі сталого розвитку, цінності, культурна трансформація.

Ivan YAREMENKO

THE CULTURAL DIMENSION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CONTEMPORARY CONCEPTUAL DISCUSSIONS

The article provides a socio-philosophical analysis of the cultural dimension of sustainable development in the context of modern scientific discussions on the UN Sustainable Development Goals. The position is substantiated that the implementation of the idea of sustainability cannot be reduced to economic, legal or technological mechanisms, since it assumes a long-term perspective and the principle of intergenerational responsibility, which are formed through cultural codes and practices. Based on a critical review of scientific approaches, three basic representations of the relationship between culture and sustainable development are considered: “culture in sustainable development”, “culture for sustainable development” and “culture as sustainable development”. It is proposed to single out an additional analytical representation – “culture through sustainable development”, which focuses on the procedural and transformational nature of culture as a medium for implementing sustainability in everyday socio-cultural practices. It is shown that culture is a key factor in the integration of social, economic and environmental dimensions of development, providing normative legitimacy and semantic concretization of the Sustainable Development Goals in specific socio-cultural contexts.

Key words: culture, cultural dimension of sustainable development, social philosophy, sustainable development goals, values, cultural transformation.

Актуальність аналізу культурного виміру сталого розвитку зумовлена тим, що сама ідея сталості апелює до довгострокової перспективи та принципу наступності відповідальності поколінь, виходячи за межі короткотермінових політичних циклів і логіки суто економічної доцільності. Реалізація цих підходів не може бути повною мірою забезпечена ані правовими регулятивами, ані економічними інструментами, оскільки передбачає наявність внутрішньої етичної мотивації соціальних суб'єктів [2]. Формування такої мотивації відбувається передусім у культурному середовищі, де закріплюються уявлення про цінність майбутнього, межі допустимого втручання в природу, а також моральні зобов'язання перед прийдешніми поколіннями.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) Порядку денного – 2030, затверджені 2015 року Організацією Об'єднаних Націй, окреслюють комплексну візію глобального поступу, спрямованого на подолання бідності, захист довкілля та забезпечення добробуту для всіх. Сформульований комплекс із сімнадцяти цілей і ста шістьдесяти дев'яти завдань постає як детально розроблена нормативно-практична рамка, адресована державам, бізнесу та громадянському суспільству та покликана сприяти досягненню більш справедливого й життєздатного майбутнього людства [11].

Беззаперечно, прийняття ЦСР стало важливою віхою у розвитку глобальної політики, запропонувавши інтегративну модель поєднання економічних, соціальних та екологічних пріоритетів. Проте вже на початкових етапах імплементації Цілей сталого розвитку в науковому середовищі з'явилася критика обмеженості цієї моделі, зокрема її недостатньої чутливості до культурних чинників суспільних трансформацій, адже традиційно концепція сталого розвитку ґрунтується на тріаді економічного зростання, соціальної інклюзії та екологічної збалансованості. Водночас упродовж останніх десятиліть у науковому та міжнародному дискурсі дедалі наполегливіше артикулюється теза про необхідність включення культури як четвертого засадничого виміру сталого розвитку. Зокрема, ЮНЕСКО, Всесвітній саміт зі сталого

розвитку та низка дослідників підкреслюють, що саме культура здатна виконувати посередницьку функцію між соціальними, економічними й екологічними процесами, забезпечуючи їх внутрішню узгодженість та смислову цілісність [5; 6; 7].

У цьому контексті метою статті є концептуальний аналіз основних підходів до осмислення культурного виміру сталого розвитку та обґрунтування доцільності виокремлення додаткової аналітичної репрезентації культури.

Звертаючись до історії становлення поняття культури, Реймон Вільямс [12] виокремив три її базові значення, що набули поширення як у наукових дослідженнях, так і в політичному дискурсі. Культура, за Вільямсом [12], може розумітися як:

- загальний процес інтелектуального, духовного або естетичного розвитку;
- специфічний спосіб життя, притаманний певному народові, історичному періоду, соціальній групі чи людству загалом;
- сукупність художніх та інтелектуальних творів і практик.

У теоретичних і політико-нормативних інтерпретаціях окреслені значення культури нерідко редукуються до двох узагальнених підходів. Перший, «широкий», розглядає культуру як спосіб життя, що охоплює всі сфери людської діяльності та соціальної взаємодії. Другий, «вузький», зосереджується на мистецько орієнтованому розумінні культури, включаючи як процес інтелектуального, духовного чи естетичного розвитку, так і його матеріальні та нематеріальні результати. Водночас соціально-філософський аналіз осмислює культуру як спосіб людського буття у світі, в межах якого конститууються соціальні смисли, цінності та форми взаємодії. Від класичних концепцій І. Канта та Г. Гегеля до філософії життя, герменевтики й феноменології культура осмислюється як середовище формування суб'єктності, соціальних зв'язків і колективних ідентичностей, що визначає горизонти смислів, у межах яких людина інтерпретує дійсність і власне місце в ній.

Така багатовимірність поняття культури створює теоретичні передумови для її включення в концепцію сталого розвитку

не як ізольованого функціонального елемента, а як ціннісно-нормативної основи розуміння соціальних трансформацій.

Культура функціонує як нематеріальний каркас суспільства, продукуючи символи, норми, цінності та смисли, через які структуруються громадянська взаємодія, ідентичності, соціальна згуртованість і уявлення про екологічну відповідальність. Паралельно їй залученість до економічних процесів (передусім через сферу культурної спадщини й креативних індустрій) дозволяє розуміти культуру як один із чинників соціально-економічної сталості [1; 4; 10].

Попри зростання уваги до культурного виміру сталого розвитку, емпіричні дослідження, які системно аналізують вплив культури на досягнення Цілей сталого розвитку, залишаються обмеженими. Як зазначає В. Чаоцунь [3], сучасний стан досліджень у цій галузі виявляє суттєвий розрив між декларативним визнанням значущості культури та реальною аналітичною розробленістю її ролі у реалізації ЦСР. В офіційному дискурсі ЦСР культура представлена радше фрагментарно – через окремі індикатори, пов'язані з освітою, культурною спадщиною чи креативними індустріями, але не концептуалізована як автономна й фундаментальна категорія.

Це зумовлює необхідність подальшої концептуальної рефлексії культури як системоутворювального виміру сталого розвитку, що і становить теоретичне підґрунтя даної наукової розвідки.

Досліджуючи взаємодію культури та сталого розвитку, К. Соїні та І. Біркеланд [8] ідентифікували сім наративних ліній осмислення культури у контексті сталого розвитку та запропонували три базові ролі культури у цьому процесі. У подальшій інтерпретації вчені наголосили, що ці ролі доцільно розглядати як три репрезентації культури [9], які відрізняються не лише аналітично, а й нормативно, постулюючи різні горизонти розуміння сталості.

Перша репрезентація «культура в сталому розвитку» (*culture in sustainability*) ґрунтується на уявленні про культуру як відносно автономний вимір сталого розвитку, який функціонує поряд з екологіч-

ним, соціальним та економічним вимірами. У цій логіці культура постає як «четвертий стовп» сталості, а культурна сталість трактується як паралельна й рівнозначна іншим формам сталості. Центральним тут є визнання необхідності збереження, підтримки та передачі від покоління до покоління культурного капіталу в його різноманітних формах – мистецтва, культурної спадщини, знань, мов і культурного різноманіття загалом. Культура в цьому підході відмежується від соціальної сталості та осмислюється як самостійна сфера, що має власну цінність і потребує окремих інституційних механізмів підтримки [8; 9].

Друга репрезентація, – «культура для сталого розвитку» (*culture for sustainability*) – розглядає культуру не як окремий вимір, а як медіуючий чинник досягнення екологічної, соціальної та економічної сталості. У межах цього підходу культура інтерпретується як ресурс, що надає розвитку конкретних форм, значень і практик. Матеріальні й нематеріальні культурні ресурси розглядаються як важливі передумови місцевого та регіонального розвитку, зокрема, у сфері креативних індустрій, туризму, просторового планування та соціальної згуртованості. Водночас наголошується, що жодні екологічні чи соціальні трансформації не можуть бути ефективними без урахування культурних цінностей, уявлень і способів життя, притаманних конкретним спільнотам [8; 9].

Третя репрезентація, – «культура як сталий розвиток» (*culture as sustainability*) – виходить за межі інструментального утилітаристського підходу й розглядає культуру як онтологічну основу сталого розвитку. У цій перспективі культура не просто доповнює інші виміри сталості, а поєднує їх, стаючи всеохоплюючою рамкою, в межах якої формуються уявлення про розвиток, добробут і взаємини між людиною, суспільством і природою. Такий підхід передбачає глибоку парадигмальну трансформацію, у результаті якої сталість стає невід'ємним складником культурних смислів і практик. Саме в цьому контексті з'являється ідея еко-культурної цивілізації, де сталість не нав'язується політично чи технічно, а вкорінюється в культурі [8; 9].

Для системного аналізу взаємозв'язку культури та сталого розвитку дослідники [9] реконструюють зазначені репрезентації за допомогою восьми аналітичних вимірів, які відображають ключові наукові й політичні дебати у цій сфері. Ці виміри не є жорстко відмежованими категоріями, а радше концептуальними орієнтирами, що дозволяють охопити складність і багатовимірність взаємодії культури та сталого розвитку. Застосування цих аналітичних вимірів дозволяє систематизувати різні підходи до культури й сталого розвитку та виявити їхні теоретичні й нормативні відмінності. Розглянемо кожен із вимірів більш детально [9].

1. *Визначення культури.* У першій репрезентації культура трактується переважно у вузькому сенсі – як сфера інтелектуального, духовного та естетичного розвитку і результати художньої та наукової діяльності, тобто як форма культурного капіталу. У другій репрезентації домінує широке розуміння культури як способу життя, що регулює всі сфери людської діяльності. Третя репрезентація розширює це бачення до рівня семіотичних і смислотворчих процесів, які формують як свідомі, так і несвідомі практики соціального буття.

2. *Співвідношення культури та розвитку.* У першому підході розвиток слугує засобом утвердження й збереження культури та культурного різноманіття. У другому – культура виступає ресурсом і механізмом формування розвитку, який адаптується до локальних контекстів. У третьому – сам розвиток осмислюється як культурний процес, а сталість стає невід'ємною частиною культурно вбудованої парадигми розвитку.

3. *Цінність культури.* Перша репрезентація підкреслює інтринсивну цінність культури як самоцінної сфери людського існування. Друга поєднує інтринсивну та інструментальну цінності, розглядаючи культуру як засіб досягнення соціальних, економічних і екологічних цілей. У третій репрезентації ці форми цінності поєднуються, стаючи складниками процесу культурної трансформації.

4. *Взаємозв'язок культури й суспільства.* У першій репрезентації культура має комплементарний статус щодо ін-

ших суспільних сфер. У другій – вона виступає рушійною силою соціального функціонування та еволюції. У третій – культура розглядається як агент трансформації, здатний змінювати самі основи соціального порядку.

5. *Культура і природа.* Перша репрезентація зосереджується на культурно зумовлених способах пізнання природи. Друга наголошує на повсякденній взаємодії культури й природи в межах соціоекологічних систем. Третя трактує природу як складову частину культури, що постійно переосмислюється через символи й значення.

6. *Політичні сектори.* У першій репрезентації ключову роль відіграє культурна політика. У другій – культурний вимір пронизує практично всі політичні сфери. Третя репрезентація вимагає міжсекторальних або принципово нових політик, у яких сталість є внутрішньо обумовленим принципом.

7. *Моделі врядування.* Перший підхід тяжіє до ієрархічного врядування, зосередженого на державній культурній політиці. Другий орієнтований на співврядування та інституційні механізми взаємодії. Третій пов'язаний із самоврядуванням і метаврядуванням, що передбачає переосмислення самих принципів управління.

8. *Дослідницькі підходи.* У першій репрезентації домінують гуманітарні та соціальні напрями досліджень. У другій зростає роль міждисциплінарних підходів. У третій ключового значення набувають трансдисциплінарні дослідження, що поєднують академічне й позаакадемічне знання та спрямовані на суспільну трансформацію.

З нашого погляду, обґрунтованим є виокремлення ще однієї аналітичної репрезентації осмислення взаємодії культури та сталого розвитку: це підхід «культура через сталий розвиток» (culture through sustainability), який тісно пов'язаний із концепцією «культура як сталий розвиток», але акцентує увагу на процесуальному й трансформаційному аспекті. У цій репрезентації культура не лише визначає онтологічні основи сталого розвитку, а й виступає активним середовищем,

в якому сталість є провідною цінністю: культурні практики, символи та смисли стають просторами реалізації, механізмами та медіаторами соціальних, екологічних і економічних змін у конкретних спільнотах.

Сталий розвиток у цій перспективі постає як процес культурної трансформації, що формує способи мислення, ціннісні орієнтації та моделі взаємодії людини з природою та суспільством. Культура через сталість визначає, що у конкретному соціокультурному контексті розуміється під «розвитком», «добробутом» і «якістю життя», і робить сталість невід’ємним складником повсякденного досвіду і практик. Це дозволяє осмислювати сталий розвиток як культурно вкорінену парадигму, а Цілі сталого розвитку – як проєкт етичної трансформації, спрямований на радикальне переосмислення відносин між людиною, суспільством і природою.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що Цілі сталого розвитку ґрунтуються на універсальних цінностях – гідності людини, рівності, справедливості, солідарності та відповідальності перед майбутніми поколіннями. Проте ці цінності не є абстрактними: вони завжди інтерпретуються через конкретні культурні коди, традиції та історичний досвід. Саме культура надає їм життєздатності та соціальної дієвості. Таким чином, культура виконує нормативну функцію, формуючи критерії моральної легітимності соціальних і політичних рішень. У контексті реалізації ЦСР це означає, що успіх глобальних стратегій розвитку значною мірою залежить від здатності враховувати культурне різноманіття та уникати уніфікованих, деконтекстуалізованих моделей. Адже культура постає не лише як ресурс або інструмент сталого розвитку, а як умова його можливості, як смислове й ціннісне підґрунтя реалізації ідей сталості.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Каць, І.** (2021, 25 грудня). Культурні конвенції ЮНЕСКО, як інструмент сталого розвитку. Український центр культурних досліджень. <https://ucsr.org.ua/news/kulturni-konventsii-iunesko-iaak-instrument-staloho-rozvytku/>
2. **Benito, B., Guillamón, M.-D., Ríos, A.-M., & Cifuentes-Faura, J.** (2024). The relationship between culture and sustainable development goal compliance at the municipal level. *Sustainable Development*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/sd.3128>
3. **Chaoqun, W. U.** (2020). How does culture connect and contribute to the sustainable development? A literature review. Master's Thesis. Ritsumeikan Asia Pacific University. <https://philarchive.org/archive/CHAHDC-2>
4. **Greenfield, P. M.** (2016). Social change, cultural evolution, and human development. *Current Opinion in Psychology*, 8, 84–92. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.012>
5. **Horlings, L. G.** (2015). Values in place: A value-oriented approach toward sustainable place-shaping. *Regional Studies, Regional Science*, 2(1), 257–274. <https://doi.org/10.1080/21681376.2015.1014062>
6. **Rayman-Bacchus, L., & Radavoi, C. N.** (2020). Advancing culture's role in sustainable development: Social change through cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 26(5), 649–667. <https://doi.org/10.1080/10286632.2019.1624733>
7. **Sabatini, F.** (2019). Culture as fourth pillar of sustainable development: Perspectives for integration, paradigms of action. *European Journal of Sustainable Development*, 8(3), 31–41. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n3p31>
8. **Soini, K., & Birkeland, I.** (2014). Exploring the scientific discourse of cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.12.001>
9. **Soini, K., & Dessein, J.** (2016). Culture–sustainability relation: Towards a conceptual framework. *Sustainability*, 8(2), 167. <https://doi.org/10.3390/su8020167>
10. UNESCO. (2012). Culture: A driver and an enabler of sustainable development. UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda.

11. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1). United Nations.

12. **Williams, R.** (1985). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. Oxford University Press.

REFERENCES

1. **Kats', I.** (2021, 25 hrudnya). Kul'turni konventsiyi YUNESKO, yak instrument staloho rozvytku. *Ukrayins'kyi tsentr kul'turnykh doslidzhen'*. <https://uccr.org.ua/news/kulturni-konventsii-iunesko-iak-instrument-staloho-rozvytku/> [in Ukrainian].

2. **Benito, B., Guillamón, M.-D., Ríos, A.-M., & Cifuentes-Faura, J.** (2024). The relationship between culture and sustainable development goal compliance at the municipal level. *Sustainable Development*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1002/sd.3128> [in English].

3. **Chaoqun, W. U.** (2020). How does culture connect and contribute to the sustainable development? A literature review. Master's Thesis. Ritsumeikan Asia Pacific University. <https://philarchive.org/archive/CHAHDC-2> [in English].

4. **Greenfield, P. M.** (2016). Social change, cultural evolution, and human development. *Current Opinion in Psychology*, 8, 84–92. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.10.012> [in English].

5. **Horlings, L. G.** (2015). Values in place: A value-oriented approach toward sustainable place-shaping. *Regional Studies, Regional Science*, 2(1), 257–274. <https://doi.org/10.1080/21681376.2015.1014062> [in English].

6. **Rayman-Bacchus, L., & Radavoi, C. N.** (2020). Advancing culture's role in sustainable development: Social change through cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 26(5), 649–667. <https://doi.org/10.1080/10286632.2019.1624733> [in English].

7. **Sabatini, F.** (2019). Culture as fourth pillar of sustainable development: Perspectives for integration, paradigms of action. *European Journal of Sustainable Development*, 8(3), 31–41. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2019.v8n3p31> [in English].

8. **Soini, K., & Birkeland, I.** (2014). Exploring the scientific discourse of cultural sustainability. *Geoforum*, 51, 213–223. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.12.001> [in English].

9. **Soini, K., & Dessein, J.** (2016). Culture–sustainability relation: Towards a conceptual framework. *Sustainability*, 8(2), 167. <https://doi.org/10.3390/su8020167> [in English].

10. UNESCO. (2012). *Culture: A driver and an enabler of sustainable development*. UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda. [in English].

11. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)*. United Nations. [in English].

12. **Williams, R.** (1985). *Keywords: A vocabulary of culture and society*. Oxford University Press. [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 17.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.12.2025